

CHP'ye Dair

Mustafa Erdoğan*

Türkiye Siyasetinin Ana Bölünme Çizgisi

Batı dünyasında herhangi bir siyasî partinin yeri, genellikle, onun dayandığı sosyal tabana, ideolojisine ve önerdiği kamu siyasetine bakarak belirlenir. Bir partinin “solcu”, “muhafazakâr” veya “liberal” olmasının anlamı üç aşağı beş yukarı bellidir. Ne var ki, Türkiye siyaseti söz konusu olduğunda bu yöntem çok fazla işe yaramaz. Çünkü, Türkiye’de siyasetin ana gerilim hatları Batıdakinden özünde farklıdır.

Bundan dolayı, Cumhuriyet Halk Partisi’nin de siyasî hayatımızdaki yerini hakkıyla değerlendirebilmek için, Cumhuriyet Türkiye’sinde siyasete hâkim olan temel bölünmeyi doğru teşhis etmek gerekir. Bana göre, Türkiye’deki ana politik gerilim hattı veya temel bölünme çizgisi, ideolojilerin Batılı tasnifine uygun olarak partilerin topluma önerdikleri “kamu siyaseti”ne göre değil, fakat daha ziyade bir devlet projesi olarak modernleşme karşısında aldıkları tutuma göre şekillenmektedir. Batılı anlamda ideolojik yaftaları sahiplenmek bu durumu çok az değiştirir.

Türkiye’de modernleşmenin gelişmesinin bu konuyla doğrudan doğruya ilgili olan başlıca iki özelliği vardır. Birincisi, modernleşme-

nin devletin bir projesi olarak ortaya çıkması, ikincisi ise bu projenin sosyo-ekonomik değişmeden ziyade kültürün ve hayat tarzının dönüşümünü hedef almış olmasıdır. Modernleşmenin devlet eliyle uygulanan bir proje olması, sonuçları açısından, tahmin edilebileceği gibi, devleti sivil toplum pahasına güçlendiren ve genişleten bir dinamik olmuştur. Daha açık-seçik olarak belirtmek gerekirse, bunun sonuçları devletin toplumun nazımı ve efendisi hâline gelmesi, bürokratik tahakkümcülük ve özgürlükler üstündeki genel baskıdır. Projenin toplumun hayat tarzını ve kültürünü dönüştürmeyi hedef almış olması da, sonuç olarak, sistemin baskıcılığını pekiştiren bir etken olmuştur.

Böyle bir projenin baştan itibaren toplumun geniş kesimlerinde yaygın bir hoşnutsuzluk yaratması ve politik bir muhalefeti beslemesi kaçınılmazdı. Nitekim, Cumhuriyet Türkiye’sinin siyaseti bu devlet projesinin sahipleri ve yandaşları ile bu projenin uygulanmasından hoşnutsuz olanların seslendiği ve örgütlediği politik muhalefet arasındaki bir gerilim etrafında şekillenmiştir.

CHP’nin Türk Siyasetindeki Yeri ve “Değişimi”

Cumhuriyet Halk Partisi, esas itibarıyla, bu gerilimin yarattığı ana bölünme çizgisinin

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

“Devlet” tarafında yer almasıyla tanımlanabilecek bir partidir. Bu nedenle, CHP bütün Cumhuriyet tarihi boyunca devletçi ideolojinin tipik ve değişmez savunucusu olarak kalmıştır. Özellikle Cumhuriyet’in kuruluş ve konsolidasyon yıllarında devlet partisi CHP tek-parti yönetimiyle özdeşleşmiş ve baskıcılığın mücessem sembolü olmuştur. İlerici aydın müttetiklerinin sözde aydınlanmacı dünya görüşüyle de gayet tutarlı olarak, CHP hiçbir zaman devleti toplum için var olan teknik bir aygıt olarak görmemiş, tam tersine, ideolojik devleti toplumun efendiliği konumuna yükseltmiştir. CHP laikliği de, buna uygun olarak, sivil ve siyasî özgürlüklerin budanmasının bir dayanağı ve toplumu ideolojik dönüşüme uğratmanın aracı olarak göre gelmiştir.

Bu bağlamda, CHP’nin ideolojisi de, kendisini Türkiye’deki muadilleri olarak gördüğü Batılı sol partilerinkinden çok farklıdır. Bu ideolojinin özünü “bürokratik tahakküm”, en azından “bürokratik muhafazakârlık” olarak belirtebiliriz. Bunun arka plânında Osmanlı modernleşmesi döneminden tevâris edilen “merkez-çevre” gerilimi de vardır. Böyle bir tarihsel zemin üzerinde biçimlenen bir siyaset geleneğine, zamanla daha da güçlenen bürokratik yönetim anlayışının eklenmesinin pratik anlamı, halkın siyasal alanın dışında tutulmasıdır. CHP’nin, neredeyse bütün tarihinde, halkın temsilcilerine karşı bürokrasinin –özellikle de askerî bürokrasinin- gücünün takviye edilmesinin sözcüsü ve zaman zaman uygulayıcısı olmuş olmasında bu nedenle şaşılacak bir yan yoktur. Onun için, CHP, demokrasi dediğinde, aslında, tabir caizse, “halksız demokrasi”yi kastetmiş; “insan hakları”ndan söz ettiğinde de, bu hakların öznesi olarak “insan”ı kendi dünya görüşüne yakın olanlarla sınırlı görmüştür. “Halksız demokrasi” taraftarları, halkın ilerici aydınlar ve partisi -ve devleti-

tarafından “aydınlatılma”dığı sürece, kendisini yönetme ehliyetine sahip olamayacağına inanmışlardır. Bunun pratik anlamı, tecrübenin de gösterdiği gibi, “cebiri siyaseti”dir

Bu özelliğinden dolayı, siyasî demokratikleşmeyle birlikte CHP’nin Türk siyasetinde kayda değer bir politik aktör olmaktan çıkma süreci başlamıştır. “Devlet”in tarafında saf tutmuş olması yüzünden CHP’nin bu dönemde hükümet olabilecek derecede toplumsal taban bulması zorlaşmış olmakla beraber, özellikle 1961 Anayasası’nın kurduğu demokratik iradeyi “Devlet iradesi”yle –Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu, kısmen Cumhurbaşkanlığı ve ilk dönem Cumhuriyet Senatosu- dengeleyen sistem bu durumu bir ölçüde dengelemeye hizmet etmiş ve CHP bu sayede kısmen “muhalefetteki iktidar” olabilmıştır.

Geleneksel resmî ideolojinin taşıyıcısı, seçkin bir parti olarak CHP, zamanın sol-sosyalist fikriyatının ve toplumsal hareketlerinin etkisiyle 1960’lar sonlarından itibaren kimlik değiştirme sürecine girmiş ve 1970’lerin ikinci yarısında Bülent Ecevit’le birlikte “devlet partisi” olmaktan çıkıp halka dayanan Batılı anlamda bir sosyal demokrat parti kimliğine çok yaklaşmış, ama 1978-79’daki iki yıllık başarısız iktidarına rağmen, 12 Eylül 1980’e kadar CHP seçmen tabanında bu imajını esas olarak korumuş olmakla beraber, bu durum uzun sürmemiştir. Nitekim, 12 Eylül sonrasında CHP’nin mirasına talip olan partiler yeniden yapılanmayı, esas itibarıyla, eski CHP çizgisi üstünde şekillendirmeyi tercih etmişlerdir. Böylece yeni dönemin başlıca “sol” partileri Halkçı Parti, SODEP ve SHP de CHP’nin geleneksel çizgisini sürdürmüştür. Eski CHP’ye geri dönüş ise 28 Şubat’la iyice pekişti ve CHP yeniden neredeyse tamamen “Devlet partisi” hâline geldi. Ayrıca, Baykal’ın liderlik tarzı da partinin yapısal ve ideolojik dönüşümüne

imkân vermedi, vermiyor. Bu dönemde Ecevit'in DSP'si ise başlangıçtaki farklılık iddiasını zamanla büsbütün terk etmiş ve 90'lı yılların sonlarında Devlete tamamen geri dönmüştür.

CHP'nin Geleceği Var mı?

Bana öyle geliyor ki, bugünkü yapısal ve ideolojik özelliklerini koruduğu sürece, konjonktürel dalgalanmalardan zaman zaman yararlınsa bile, CHP'nin istikrarlı bir büyük parti hâline gelmesine imkân yoktur. Çünkü, bugünkü CHP değişen Türkiye'de değişmemekte direnen bir parti durumundadır. Şöyle de diyebiliriz: CHP Türkiye'nin değişmeyen veya değişime direnen tarafını, yani politik statükoyu ve demokrasiyi kendi hayat tarzlarıyla özdeşleştiren toplum kesimlerini temsil ediyor. CHP'nin kurulu düzen savunuculuğu elbette birtakım ilkeler düzeyinde gerçekleşiyor: Laiklik, milliyetçilik ve devletçilik. Ne var ki, bu ilkelerin birincisi CHP ve onun gibi düşünenlerin onu yorumlama şekli yüzünden, diğerleri ise genel olarak sağlam dayanaklar olmaktan çıkmışlardır. Bu çerçevede, CHP'nin ideolojik olarak en fazla benzediği kurumun ordu, zaman zaman da en fazla benzediği partinin MHP olması şaşırtıcı değildir.

Şu hâlde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yirmibirinci yüzyıl Türkiye'sinde anlamlı ve işlevsel olmaktan çıkmış bir misyonu temsil etmeye çalıştığı için iflah olmadığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle de, Türkiye'nin son yıllarda içine girmiş olduğu özgürlük yönündeki dönüşümü istikrarlı bir şekilde devam ederse, on-onbeş yıl sonrasının "yeni Türkiye"sinde CHP'nin bu hâliyle hatırı sayılır bir politik aktör olarak varlığını sürdürebilme şansı kalmayacak gibi görünüyor.

Böyle bir şansı yeniden yakalayabilmesi için bu "tarihsel" partimizin hem yapısal hem de ideolojik olarak kendisini yenilemekten başka çaresi yoktur.

Her iki türden dönüşümün temel parametrelerinden biri "hayat tarzı" partisi olmaktan vazgeçmektir. Doğru-dürüst bir sol parti olacaksa, CHP'nin belli bir hayat tarzının ve/veya kültürün başka hayat tarzlarına karşı üstünlüğünü savunan bir parti olmaktan çıkıp, farklı hayat tarzlarına sahip toplum kesimlerinin kendisinde temsil kabiliyeti görebilecekleri, sahici anlamda "politik" bir organizasyona dönüşmesi gerekecektir. Kısaca, CHP'ye baktığımız zaman, onda kültürel bir fenomeni veya cemaat benzeri bir kimliği değil, politik bir partiyi görmeliyiz.

Bu dönüşümün bir ayağı da devleti ideolojiyle tanımlamaktan ve resmî ideoloji savunuculuğundan vazgeçmekle ilgilidir. Herhâlde söylemeye bile gerek yok ki, bir demokraside, "parti ideolojisi"ne sahip olmakla devletin belli bir ideolojiye angaje olmasını savunmak birbirinden tamamen farklı, hatta birbirine zıt şeylerdir. Açıktır ki, ideolojik devletle siyasî-hukukî eşitlik ve çoğulculuk, kısaca demokrasi olmaz.

Son olarak, CHP'nin böylesine radikal bir dönüşümü gerçekleştirmesi bana neredeyse imkânsız bir şeymiş gibi geliyor. Zaten onun için "Türkiye'nin geleceğinde CHP olmayacak" diyorum. Ama bu, elbette, solda gerçekten yeni -yani, CHP geleneğiyle ilişkisini tamamen koparacak- bir oluşumun şansı olmadığı anlamına gelmiyor. Tam aksine, "muhafazakâr demokrat"ların asıl bu ihtimale karşı hazırlıklı olmaları gerekiyor.